

Το άσυλο στο σινεμά

του **Αλέξη Ν. Δερμετζόγλου**
Κριτικού Κινηματογράφου
Ιατρού Μικροβιολόγου
alex_derm@freemail.gr

Χρήσιμο, ενδιαφέρον, αξιόλογο και αξιόπιστο το τετράημερο, κινηματογραφικό αφιέρωμα που οργάνωσε το ΕΠΙΨΥ στο λιμάνι, το διάστημα 7-10 Νοεμβρίου με τίτλο **“Ας ανοίξουμε τις πόρτες”**.

Διακεκριμένοι ψυχίατροι από Αθήνα και Θεσσαλονίκη, κριτικοί κινηματογράφου αλλά και οι Υπουργοί Υγείας και Πολιτισμού κκ. Στεφανής και Βενιζέλος με τις παρεμβάσεις τους έδωσαν ένα άλλο επίπεδο στην εκδήλωση. Θέμα ο αποστιγματισμός, η αποασυλοποίηση και η πρόταση για μια καλύτερη ζωή στους 100.000 συνανθρώπους μας που πάσχουν από σχιζοφρένεια, ενώ, σύμφωνα με τις στατιστικές, άλλοι 350.000 εμφανίζουν σοβαρές ψυχικές διαταραχές. Οι εννιά ταινίες που προβλήθηκαν ήταν σημαντικές, γνωστές και με κορυφαίες υπογραφές. Οι απόψεις του Πολάνσκι (**“Αποστρόφη”**), του Μπέργκμαν (**“Μέσα από τον σπασμένο καθρέφτη”**) αλλά και άλλων γνωστών δημιουργών (Ντέιβιντ Φίντσερ, Σκοτ Χικς κτλ.) ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακές στο να κατανοήσουν οι θεατές την κατάσταση, να νιώσουν τη σχέση κοινωνίας – οικογένειας – ασύλου με τον ασθενή.

Ακούστηκαν προτάσεις και υποσχέσεις πως η εκδήλωση θα θεσμοθετηθεί και θα γίνεται κάθε χρόνο στη Θεσσαλονίκη με τη μορφή μίνι φεστιβάλ και με πιο πλούσιο πρόγραμμα. Από την άποψη αυτή το βρίσκω θετικό, μια και οι θεατές έδειξαν ένα αυξημένο ενδιαφέρον και το είδαμε με τις πολλές παρεμβάσεις και ερωτήσεις που έκαναν. Έδειξαν ιδιαίτερη ευαισθησία στο να πληροφορηθούν τα αίτια της σχιζοφρένειας.

Παρ’ όλο ότι οι εισηγήσεις είχαν άλλο στόχο, το θέμα κατά πόσο η νόσος έχει αμιγώς βιολογικό υπόστρωμα ή επιτείνεται ή εμφανίζεται κατόπιν στρες ή άλλων πιεστικών συνθηκών υπήρξε ένα βασικό σημείο τριβής.

Στην εισήγησή μου στο θέμα **“Από το άσυλο στην ένταξη”** προσπάθησα να γεφυρώσω την υπερβατική τάση του κινηματογράφου με τη ρεα-

λιστική συμπεριφορά της Ψυχιατρικής. Η τελευταία έχει να αντιμετωπίσει πάσχοντες που έχουν ξεφύγει, κινούνται σε άλλη “πραγματικότητα”, άρα μεριμνά δια των φαρμάκων, της υποστηρικτικής αγωγής, της ψυχανάλυσης και της γενικότερης μέριμνας, πάντα σε συνεννόηση με την οικογένεια. Το σινεμά έχει την πολυτέλεια να κινείται σε επίπεδα αυθαιρεσίας, μια και τα όποια λάθη δεν θα κοστίσουν ακριβά σε κανένα. Στον κινηματογράφο το άσυλο πολλές φορές χρησιμοποιείται ως ένας αλληγορικός τόπος αντικοφομιστικών τάσεων. Δεν είναι, λοιπόν, το τυπικό, ψυχιατρικό πρόβλημα, δεν είναι μια σύγκρουση χαρακτήρων, αλλά μια αντιπαράθεση συστήματος και επαναστατικών συμπεριφορών.

Το πολυβραβευμένο με Όσκαρ φιλμ του Μίλος Φόρμαν **“Στη φωλιά του κούκου”** ακριβώς αυτή την κοινωνική και πολιτική αντιπαράθεση δείχνει και όχι ιστορίες από το άσυλο. Όχι, βεβαίως, ότι δεν διαπράχθηκαν στο διεθνές παρελθόν άσχημες συμπεριφορές ψυχιάτρων ή νοσηλευτικού προσωπικού, αλλά το σινεμά με τις δημιουργικές του αυθαιρεσίες μπορεί να μετατοπίζει το πρόβλημα αλλού, για να παραχθεί και μια άλλη δραματολογία ή να ασκηθεί κοινωνική κριτική.

Στο **“Φράνσις, μια αδέσμευτη γυναίκα”** η

γνωστή ηθοποιός (στο φιλμ την παίζει η Τζέσικα Λανγκ) Φράνσις Φάρμερ εγκλείεται σε ψυχιατρικό ίδρυμα, δεδομένου ότι το κοινωνικό περιβάλλον δεν ανέχεται τον αντικοφορμισμό της. Υφίσταται μάλιστα λοβοτομή. Η Φάρμερ βγήκε από το άσυλο, ξαναδούλεψε σε μικρούς ρόλους, αλλά δεν ήταν ποτέ η ίδια. Λοβοτομή υφίσταται στη μυθοπλασία της ταινίας και ο Τζακ Νίκολσον στη **“Φωλιά του κούκου”**.

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΔΙΛΗΜΜΑ

Για τη λοβοτομή και τις κοινωνικές και πολιτικές σημασίες της είδαμε μια ωραία ταινία εδώ και δυο χρόνια (Ιανουάριος 2002). Στον **“Επισκέπτη από την κόλαση”**, στη βικτωριανή Αγγλία το 1899, η λοβοτομή χρησιμοποιούνταν (κατά το μύθο της ταινίας) ως διαδικασία ακύρωσης της προσωπικότητας του άλλου.

Βλέπουμε, λοιπόν, πως το σινεμά αυθαιρετεί για να προσφέρει άλλες σημασίες. Για να δούμε ποιες είναι αυτές. Τους περίφημους φροϋδικούς φόβους (ορμές) θανάτου τους γνωρίζουμε. Ο φόβος απώλειας του σώματος καθαρά γονιδιακής τάξεως (απαλύνεται όταν έχουμε απογόνους) εξελίσσεται στην ψυχιατρική νόσο ως φόβος απώλειας του εαυτού μας ως προσώπου, ως “ονόματος”, ως ύπαρξης ενταγμένης σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Η βαριά ψυχασθένεια μεταφέρει αυτό το φόβο που το σινεμά τον μεγεθύνει (και τον επιτείνει με το εύρημα της λοβοτομής), για να δώσει την αίσθηση της ακύρωσης. Προσέξτε κάποιες σημαντικές διαφορές. Λέμε **“το σύστημα κυνηγάει να σκοτώσει τον τάδε”**. Εντάξει, αυτός είναι ένας λογικός φόβος. Τρομάζουμε αλλά παίρνουμε προφυλάξεις, κρυβόμαστε, θωρακιζό-

μαστε. Προσέξτε όμως τώρα: **“το σύστημα κατέχει τον άλλο για να τον αποπροσωποήσει. Να τον κάνει να μην αναγνωρίζει τον εαυτό του”**. Αυτή η ακύρωση μας τρομάζει μεταφυσικά, γιατί δεν έχει προστασία, είναι κάτι που δεν ορίζεται. Πολύ περισσότερο βεβαίως ισχύει και η άποψη του διλήμματος πέρα από απειλές τρίτων: **“Τι φοβάσαι πιο πολύ; Να πεθάνεις ή να τρελαθείς;”**.

Έτσι το σινεμά, παίζοντας συνεχώς μ’ αυτή την αγωνία, χρησιμοποίησε το άσυλο και σε πολλές ταινίες του “φανταστικού” κινηματογραφεί για να δημιουργήσει και το ανάλογο κλίμα. **“Ο διάδρομος του σοκ”** του Σάμιουελ Φούλερ είναι η ιστορία ενός υγιούς δημοσιογράφου που μπαίνει σ’ ένα άσυλο για να κερδίσει ένα βραβείο με την έρευνά του. Πετυχαίνει αλλά ... τρελαίνεται, ίσως γιατί ο σκηνοθέτης θέλει να δείξει ότι διέπραξε τη Θεία Ύβρη.

Από Ελλάδα είδαμε **“Το κορίτσι του 17”**, ενώ η Αντζελίνα Τζολί κέρδισε Όσκαρ ως ψυχικά διαταραγμένη, ζώντας στο άσυλο στο **“Κορίτσι που άφησα πίσω μου”**.

Ωστόσο, τόσο η κοινότητα των ψυχιάτρων όσο και το σινεμά, υποστηρίζουν με πάθος πως η αποασυλοποίηση είναι η μόνη λύση για την εύρυθμη λειτουργία της προσωπικότητας του πάσχοντος ψυχικά (όταν βέβαια συμπληρώσει τη θεραπεία του). Μάλιστα στις ομιλίες του ο κ. Διακογάννης μας έδωσε την πολύ λειτουργική εμπειρία του από το ΑΧΕΠΑ για νοσοκομειακές θεραπείες περίπου 20 ημερών.

Φαίνεται, λοιπόν, πως το άσυλο θα το βλέπουμε πια μόνον στο σινεμά. Κι όσο λιγότερο τόσο το καλύτερο. Ευχή όλων είναι να το ξεχάσουμε όσο το δυνατό ταχύτερα.

